

Др Боса Ненадић,
судија Уставног суда Србије

Правни положај огранка привредног друштва

Резиме

Закон о привредним друштвима утврђује да један или више оџранака, као посебне организационе делове привредног друштва, може основати свако привредно друштво, независно од његове правне форме. Такође, оџранак може основати како домаће привредно друштво, иако и створено привредно друштво. Законом су само утврђена одређена питања стварања оџранка, и то она која су од значаја за "правни живот оџранка привредног друштва". Да ли ће привредно друштво организирати оџранке као своје организационе делове или не, и какав ће бити степен њихове самосталности, зависи од "воље" самог привредног друштва, односно од решења садржаних у акту о образовању оџранка. Оно што није сторно, јесте, да би оџранак требало да има минимум овлашћења и самосталности у правном промету који ће оправдати потребу његовог постојања и који ће обезбедити његово несметано пословање. При томе, самосталност оџранка увек је подређена интересима целине привредног друштва као једног правног субјекта.

Кључне речи: привредно друштво, унутрашњи организациони делови привредног друштва, оџранак привредног друштва, самосталност оџранка, правни положај оџранка.

1. Опште напомене о организацији привредних друштава

Делови привредних (трговачких) друштава, као облици унутрашње организације (структуре) друштва, срећу се у привредним системима свих савремених земаља, али под различитим називима (пословне - радне јединице, подружнице, филијале, сектори, погони, фабрике, и др.)¹⁾ и са различитим статусом, односно степеном самосталности у правном промету. Као унутрашњи организациони облици друштва са одређеним степеном самосталности, делови привредних друштва не представљају новину ни у нашем привредном и правном систему, али су ти облици често мењали свој назив и обим овлашћења.

Унутрашња организација привредних друштава, условљена је бројним факторима, као што су: 1) карактер производње и начин привређивања заснован на високој подели рада; 2) величина друштва и територијални размештај; 3) врста делатности и обим производње друштва; 4) утврђени облици пословања, и др. Поред тога, укупност економских, политичких, правних и других услова под којима привредна друштва послују, такође, утиче на унутрашњу организацију привредних друштава у свакој појединој земљи. Бројни су принципи који се у теорији наводе као основни принципи од значаја за обезбеђивање ефикасне унутрашње организације привредног друштва, али се ти принципи у суштини своде на основне принципе организације колективног рада, ефикасност функционисања привредног друштва, обезбеђивања веће продуктивности и сл.²⁾

Унутрашња организација привредних друштава има свој технолошки,³⁾ економски,⁴⁾ социолошки⁵⁾ и правни аспект.⁶⁾ Не спорећи значај сваког од наведених аспеката за целовито и потпуно сагледавање статуса делова привредних друштава, у овом раду, с обзиром на његову тему, ближе ћемо указати на правни аспект по-

1. У упоредном праву се срећу различити називи унутрашњих организационих делова привредних (трговачких) друштава, нпр: у Немачкој "Betrieb", "Niederlassung", "Hauptniederlassung", "Zweigniederlassung"; у Француској "Succursale", "Unite de travail", "Organisation de travail", а у Енглеској "Branch", "Work organization", "Work unit" и др.
2. Тако је Тејлор формулисао шест организационих принципа; Фајол седамнаест; Шевалије двадесеттри и др. У нашој теорији Ж. Костић, утврђује три основна принципа, и то: а) принцип продуктивности, односно оптималне употребе радне снаге; б) принцип економичности, односно принцип економског трошења свих елемената производње; в) принцип рентабилности, односно економски оптималне употребе средстава. Опширније о наведеним принципима организације привредних субјеката вид. *Економска енциклопедија II*, Београд, 1984., стр. 463-470.
3. Технолошка компонента самосталности дела привредног друштва, значи да се у делу друштва врши процес рада "који чини целину или бар његов заокружен део". Овај аспект самосталности дела привредног друштва, по правилу, није предмет законског уређивања, али се он у пракси најчешће претпоставља.
4. Економска компонента самосталности дела привредног друштва огледа се у томе што тај организациони облик привредног друштва представља економску целину и као такав може посебно исказивати резултате свог пословања.
5. Социолошка компонента самосталности дела привредног друштва огледа се у постојању одређених овлашћења дела друштва у вези са радноправним положајем запослених.

ложаја делова привредних друштава у нашој земљи. Наравно, при томе се у раду небавимо правним аспектом унутрашње организације привредних (трговачких) друштава и њиховим организационим деловима уопште, већ само правним положајем оних организационих јединица привредних друштава које уживају одређену самосталност у правном промету и које се, на темељу Закона о привредним друштвима,⁷⁾ образују као огранци.

2. Појам огранка привредног друштва

У теорији привредног права огранак (део) привредног друштва се најчешће опредељује као организациона јединица друштва која има одређен степен самосталности у односу на "седиште" друштва, односно на друштво у целини. Унутрашњи организациони делови привредног друштва који имају наведене карактеристике, по правилу, су предмет уређивања основних (конститутивних) аката привредног друштва (оснивачког акта или статута), док су други организациони делови привредног друштва, који немају наведена својства, предмет уређивања посебних аката о унутрашњој организацији привредног друштва.⁸⁾

Донсилац Закона о привредним друштвима је пошао од тога да законодавац не треба да улази у уређивање унутрашње организације привредног друштва, односно да утврђује врсте и облике унутрашњих организационих делова привредног друштва, нити да утврђује обим и домашај овлашћења унутрашњих организационих јединица. Уређивање тих питања наш законодавац је препустио самим привредним субјектима. Законом су само уређена одређена питања од значаја за правни положај организационих делова привредног друштва који имају одређена овлашћења у правном промету, а које закон назива огранком. Разлога за овакав приступ законодавца има више, а основни разлог свакако лежи у томе што једном установљена организација привредног друштва и дата овлашћења организационим деловима не могу да претендују на сталност и непроменљивост, нити она могу важити за све типове и облике привредног друштва. Уосталом, промене у раду и

6. О наведеним аспектима самосталности делова предузећа, вид. Б. Старовић, *Правни аспекти делова предузећа*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1-2/67, стр. 78. до 81. и Б. Ненадић, *Правни ситијус делова предузећа према Предлозу закона о предузећима*, Право и привреда, бр. 3-6/1995., стр. 238 и д.

7. Закон о привредним друштвима ("Службени гласник РС", број 125/2004).

8. Кад наш законодавац утврђује обавезне елементе акта о оснивању привредног друштва, он не помиње одредбе о унутрашњој организацији друштва. У Закону о привредним друштвима одредбе о огранцима не срећемо ни међу тзв. факултативним елементима оснивачког акта. Подсетимо се само да су наши ранији закони о предузећима утврђивали да статут (друштвеног предузећа) обавезно садржи и одредбе о: а) одговорности предузећа за обавезе његових делова који су овлашћени да иступају у правном промету; б) одредбе о овлашћењима појединих делова предузећа да иступају у правном промету; ц) одредбе од значаја за рад и пословање предузећа у целини и његових делова. Вид. примера ради члан 3б, члан 65. став 1., члан 100. став 1. тачка 7), члан 152. став 2., члан 167. став 2. и члан 183. став 2. Закона о предузећима ("Службени лист СФРЈ", бр. 77/88, 40/89, 46/90. и 61/90.).

пословању сваког привредног друштва, које су својствене савременој тржишној привреди, по правилу, захтевају и честе промене у унутрашњој организацији привредних субјеката.

Када је у питању уређивање унутрашње организације и одређење правног статуса организационих јединица привредних друштава које имају одређена овлашћења у правном промету, Закон о привредним друштвима из 2004. године је у основи задржао приступ Закона о предузећима из 1996. године,⁹⁾ по коме не постоји плуралитет правне личности привредног друштва без обзира на постојање ових јединица у саставу друштва. Но, одређене разлике између нових законских решења и решења Закона о предузећима су ипак присутне. Тако је, већ на први поглед, видна термилолошка разлика, тј. разлика у појмовном одређивању ових организационих јединица привредног друштва. Уместо појма "део предузећа" који је користио ранији законодавац, у Закону о привредним друштвима се употребљава појам "огранка" (мада не увек и доследно).¹⁰⁾ Кад законодавац у Закону о привредним друштвима говори о огранку привредног друштва, сматрамо да он тиме није именовао све организационе делове друштва који могу имати одређена овлашћења у правном промету, већ се у привредном друштву са статусом огранка могу, под различитим називима, образовати и други организациони делови друштва.¹¹⁾ Законодавац ни примера ради не наводи неименоване делове привредних друштава који се могу образовати али, по нашем мишљењу, законодавац исто тако, све организационе делове привредних друштава не своди само на огранак.

Закон о привредним друштвима, одређује *огранак* као "организациони део привредног друштва који нема својство правног лица". До конкретнијег одређења појма огранка привредног друштва долази се, пре свега, анализом одредаба члана 3. Закона који носи назив "Огранак". Међутим, за потпуније сагледавање појма огранка привредног друштва неопходно је имати у виду, како одредбе Закона о привредним друштвима које се непосредно односе на огранак друштва, тако и одредбе Закона којима се уређују правни положај привредних друштава као целине. Уз то, за одређивање правног статуса огранака значајно је и то што Закон о привредним друштвима не утврђује ниједан критеријум за образовање огранака, нити било које овлашћење са којима у правном промету обавезно располаже огранак привредног друштва. Овакав приступ законодавца унутрашњој организацији привредних друштава оставио је широку аутономију привредним друштвима да својим актима образују своје унутрашње организационе јединице, и да тим актима утврде врсте (назива) тих јединица и њихова овлашћења у правном промету са трећим лицима.

9. Закон о предузећима ("Службени лист СРЈ", број 29/96).

10. Примера ради, тако у називу Одељка 12. и у члану 424. Закона о привредним друштвима стоје и формулације "огранак (део) друштва", односно "део друштва".

11. М. Васиљевић говори о именованим и неименованим деловима привредног друштва. Вид. М. Васиљевић, *Водич за читање Закона о привредним друштвима*, Београд, 2004. године, стр. 32.

Из анализа одредаба Закона о привредним друштвима јасно следи да је привредно друштво то које самостално одлучује хоће ли или неће образовати огранке, као и број огранака, али и којим ће актом образовати огранке. Тако се огранак привредног друштва може образовати: 1) оснивачким актом самог привредног друштва; 2) статутом друштва (кад је друштво организовано као акционарско друштво и кад се то друштво одлучи да има статут); и 3) другим актом привредног друштва. Изузетак, представљају делови друштвених предузећа, који се сагласно Закону о предузећима оснивају статутом предузећа, као и делови јавних предузећа којим се оснивају или оснивачким актом (а то је најчешће закон или одлука јединице територијалне аутономије, односно локалне самоуправе), или статутом тог предузећа.¹²⁾ Уз то, независно којим актом се образује огранак привредног друштва, једино се актом тог друштва могу утврдити овлашћења огранака у правном промету.

Наведено показује опредељење нашег законодавца, да се огранци (делови) привредног друштва образују и њихов статус, односно овлашћења утврђују искључиво актима привредног друштва, полазећи од специфичности и потреба сваког конкретног друштва (као што су величина друштва, територијални размештај,¹³⁾ технологија рада, односно технички услови производње, врсте делатности, обима производње, и др.), наравно, уз уважавање опште прихваћених принципа организације привредних друштава. С обзиром на изнето полазиште законодавца, свако привредно друштво би при образовању једног или више огранака, односно делова друштва по нашем мишљењу, у својим актима, морало испоштовати одређене принципе, као што су: а) принцип функционалности (да ли су функционално потребне привредном друштву организационе јединице са статусом огранка); б) принцип одређености (прецизно организационо постављање делова привредног друштва); ц) принципи потпуности и обухватности (јасно и целовито утврђивање овлашћења сваког огранка привредног друштва) и др.¹⁴⁾

Кратко речено, кад Закон о привредним друштвима говори о огранку, он под тим подразумева унутрашњи "организациони део привредног друштва који нема својство правног лица," али који има извесну самосталност у правном промету и који се уписује у регистар привредних субјеката. Међутим, поред именованог дела привредног друштва који има одређена овлашћења у правном промету, а које Закон о привредним друштвима назива огранком, законодавац, као што смо већ констатовали, не ограничава привредно друштво у томе да самостално образује

12. На јавна и друштвена предузећа се, сагласно одредбама чл. 453. и 456. Закона о привредним друштвима, примењују закони који су били на снази даном ступања на снагу Закона о привредним друштвима, а то су, пре свега, одредбе Закона о предузећима и Закона о јавним предузећима и обављању делатности од општег интереса ("Службени гласник РС", бр. 95/2000, 25/2002), који уређују правни положај тих предузећа, и у оквиру тога и поједина питања правног статуса њихових делова.

13. Веома често се делови привредних друштава управо образују због одвојености њиховог места пословања од тзв. главног седишта предузећа (*distantia loci*).

14. Б. Ненадић, *оп. цит.*, стр. 238. и д.

организационе јединице и под другим називом (филијала, пословна јединица, погон,) и да актом о образовању утврди врсту и домашај овлашћења тих организационих јединица у правном промету.

3. Образовање огранака привредног друштва

Образовање огранка привредног друштва, као организационог дела друштва, Закон о привредним друштвима није везао само за поједине облике привредних друштава, те се отуда један или више огранака, може образовати у свим облицима привредног друштва. У том погледу важећи Закон се не разликује од Закона о предузећима, мада би из појединих одредаба Закона о привредним друштвима могао следити и закључак да огранке оснивају само друштва капитала, а не и друштва лица.¹⁵⁾ Међутим, то што Закон о привредним друштвима изричито утврђује обавезу друштва с ограниченом одговорношћу и акционарског друштва да чувају "акт о оснивању сваког огранка друштва", а не и као обавезу других (правних форми) привредног друштва, по нашем мишљењу, не значи да остале форме привредних друштава не могу образовати огранке привредних друштава у смислу члана 3. Закона.¹⁶⁾

Једно од претходних питања које се поставља у вези са образовањем огранака као унутрашњих организационих делова привредног друштва, јесте и питање да ли свако привредно друштво или пак само "велика" привредна друштва у својој организационој структури морају, односно могу имати огранке (делове) привредног друштва. Из Закона произлази да формирање огранака привредног друштва није законска (правна) обавеза, и да привредно друштво самостално одлучује хоће ли образовати огранке друштва са наведеним статутом или неће, независно од тога да ли се ради о мањим, средњим или великим привредним друштвима. Дакле, законодавац полази од тога да могу постојати привредна друштва која у својој структури неће имати организационе јединице са статусом огранка привредног

15. Примера ради, члан 36. Закон о предузећима из 1988. године, садржао је решење по коме се само статутом предузећа могло утврдити да део предузећа има одређена овлашћења у правном промету и посебан обрачун резултата пословања. Овакво решење доводило је у питање право друштва лица и приватног предузећа да образују делове предузећа, јер ова друштва по овом истом закону нису доносила статут.

16. У одредбама члана 174. став 1. тачка 5) и члана 342. став 1. тачка 5) Закона утврђена је обавеза друштва с ограниченом одговорношћу, односно акционарског друштва да "држе и чувају акте о образовању сваког огранка друштва". Пошто такву обавезу, према Закону, немају ортачко друштво и командитно друштво, има мишљења да ова друштва и не могу образовати огранке. Но, одредбе Закона се морају системски и циљно тумачити. Таквим тумачењем одредаба Закона, а пре свега, одредаба члана 3. Закона које су посвећене огранку привредних друштава (које су по свом карактеру основне одредбе Закона и које се односе на све правне форме привредних друштава) следи да је образовање огранака могуће у свим облицима привредних друштава. Наведена законска неуједначеност је, по нашем мишљењу, израз номотехничких пропуста, односно недоследности редактора Закона, а не опредељења законодавца да друштва лица не могу образовати органе.

друштва, али и обрнуто. То свакако не значи да је законска претпоставка да привредна друштва немају унутрашње организационе јединице - напротив, у највећем броју привредних друштава оне су нужност, а које ће од тих организационих јединица имати правни положај огранка привредног друштва у смислу члана 3. Закона о привредним друштвима, аутономно је овлашћење друштва да о томе одлучи.

Следећа питања која се постављају у вези са образовањем огранка привредног друштва јесу и питања, кад и по ком поступку се формирају унутрашње организационе јединице привредног друштва са статусом огранка. Закон о привредним друштвима о томе не говори, као што законом нису утврђени ни било какви услови или критеријуми за образовање огранка привредног друштва.

Из Закона о привредним друштвима јасно следи да се огранак оснива (организује) актом привредног друштва, али за разлику од Закона о предузећима, савремени законодавац не говори који је то акт.¹⁷⁾ Наш је став, који смо већ изнели у овом раду, да се огранак може образовати било конститутивним актом (уговором или одлуком о оснивању привредног друштва), било статутом привредног друштва (кад је то друштво организовано као акционарско друштво, или као друштвено или јавно предузеће), било посебним актом привредног друштва. Међутим, из појединих одредаба Закона о привредним друштвима могао би се извући закључак да се огранци увек (и једино) могу образовати посебним актом привредног друштва.

У погледу момента оснивања огранка, као организациони део привредног друштва са посебним статусом, се може образовати приликом самог оснивања привредног друштва, али и накнадно - у већ основаном привредном друштву. Отуда, по нашем мишљењу, не би требало да буде спорно да оснивачи привредног друштва, још у фази оснивања привредног друштва, могу оценити да је оснивање једног или више огранка значајно питање за пословање друштва и да, у моменту оснивања друштва образују и огранке. Тако, би се и актом о оснивању друштва, могли образовати огранци привредног друштва и утврдити њихова овлашћења. Међутим, до формирања новог огранка привредног друштва може доћи и накнадно, тј. у већ основаном привредном друштву, што је у пракси и најчешћи случај. До накнадног образовања огранка може доћи у различитим ситуацијама, као нпр: давањем овлашћења за иступања у правном промету раније образованом делу привредног друштва; спајањем више постојећих организационих јединица друштва које нису имале статус огранка друштва у једну, која добија одређена овлашћења у правном промету; формирањем потпуно новог огранка привредног друштва у одређеним условима (у случају повећања капацитета, оснивања нових пословних јединица и погона ван седишта привредног друштва), и др.¹⁸⁾ Образовање огранка

17. Вид. члан 7. Закона о предузећима, у коме је било утврђено да се оснивачким актом друштва лица, односно статутом друштва капитала може утврдити да део предузећа има одређена овлашћења у правном промету, као и посебан обрачун резултата пословања и посебан подрачун у складу са савезним законом.

18. Вид. опширније, Б. Ненадић, *ош. ции.*, стр. 237.

привредног друштва у већ основаном привредном друштву, не захтева аутоматски промену оснивачког акта привредног друштва (односно статута друштва),¹⁹⁾ али тражи доношење акта од стране огранка друштва, којим ће се образовати огранак друштва и утврдити овлашћења тог огранка у правном промету.

Закон о привредним друштвима не говори ни о престанку огранка привредног друштва. Међутим, као што могу настати, огранци привредног друштва могу и престати. Огранци, по правилу, престају на исти начин на који су и настали - било вољом самих оснивача, било вољом (одлуком) органа привредног друштва. При томе, могуће је да огранак привредног друштва коме буду "одузета овлашћења за иступање у правном промету" и даље егзистира као једна од унутрашњих организационих јединица привредног друштва, али таква организациона јединица се брише из регистра и она није огранак привредног друштва у смислу Закона.

Чињеница образовања и престанка огранка привредног друштва уписује се у регистар. Напомињемо још једном, да упис огранка у регистар привредних субјеката, огранку не даје својство правног лица. Сврха уписа огранка у регистар није стицање својства правног лица (како то обично бива), већ је сврха овог уписа да се трећа лица обавесте, не само о образовању огранка привредног друштва, већ преваходно о овлашћењима које тај огранак има у правном промету са трећим лицима. Законом о регистрацији привредних субјеката²⁰⁾ утврђено је да Регистар привредних субјеката садржи, поред других података о привредним субјектима, и податке "о деловима правног лица које има одређена овлашћења у правном промету" ако ти делови постоје. Ти подаци уписују се у регистар код Агенције за привредне регистре.²¹⁾ Према Закону о регистрацији привредних субјеката Регистар привредних субјеката је јединствена, централизована, јавна, електронска база података о привредним субјектима, формирана за територију Републике Србије, у коју се подаци уносе и чувају у складу са Законом.²²⁾ Отуда нема више ни потребе за законским прописивањем да се огранак привредног друштва уписује у регистар и према месту обављања делатности. У Регистар се уносе и промене свих података раније унетих у Регистар, што значи и промене везане за податке о огранцима друштава, тј. деловима правних лица.²³⁾

Законодавац не тражи ни да се у акту о оснивању, односно статуту привредног друштва утврде овлашћења огранка у правном промету, за разлику од Закона о предузећима који је то изричито прописивао. Међутим, није спорно да друштво које одлучи да организује огранак, у смислу Закона о привредним друштвима, у акту о организовању тог огранка мора прецизно утврдити и њихова овлашћења у правном промету. Овакав став има своје упориште и у решењима Закона о регистрацији привредних субјеката, која прописују да се делови привредног друштва,

19. Наравно, изнето важи само у случају да оснивачким актом није другачије одређено.

20. Вид. члан 6. став 4. тачка 8) Закона о регистрацији привредних субјеката ("Службени гласник РС", број 55/2004).

21. Агенција је образована посебним законом - Законом о Агенцији за привредне регистре ("Службени гласник РС", број 55/2004.).

који имају овлашћења у правном промету, уписују у регистар код надлежног органа. Дакле, из изнетог се намеће закључак да је законодавац оставио на вољу привредном друштву да оно утврди врсту и назив својих организационих јединица, као и "њихова овлашћења у правном промету", обезбеђујући им тиме статус огранка у смислу Закона о привредним друштвима.

4. Самосталност огранка привредног друштва

Мера самосталности огранака привредних друштава утврђује се тако да огранци, као посебни организациони делови унутар целине привредног друштва, могу оправдати смисао и циљ свог постојања, с тим да истовремено њихов рад и пословање буде увек у функцији привредног друштва као јединствене целине. Ту меру није лако ни једноставно пронаћи и она је вишеструко условљена. Оно што је опште прихваћено, јесте да огранак привредног друштва има одређен степен самосталности. Степен самосталности огранака привредног друштва, у оквиру законских могућности и својих потреба, опредељује искључиво својим актом привредно друштво.

Наш законодавац препушта оснивачима друштва, односно органима друштва да одреде обим и карактер овлашћења својих огранака, с тим што овлашћења са којима располаже огранак привредног друштва у правном промету, по свом карактеру и природи, не могу бити таква да огранку обезбеде потпуну самосталност, односно да огранак може егзистирати мимо привредног друштва. Огранци привредног друштва су унутрашње организационе јединице привредног друштва, које су чврсто повезане и зависне од привредног друштва као целине, али се од других организационих јединица привредног друштва разликују по томе што имају одређена овлашћења у правном промету, а тиме и извесну самосталност.

Закон о привредним друштвима, дакле, чврсто стоји на становишту јединства правне личности привредног друштва, искључујући сваку могућност плурализма

22. Подсетимо само да се према Закону о предузећима део предузећа који је имао овлашћења у правном промету уписивао у регистар према седишту предузећа, а ако је део предузећа обављао делатност у месту ван седишта предузећа он се уписивао у регистар седишта предузећа, али и у регистар према месту обављања делатности. Законом о упису у судски регистар ("Сл. лист СРЈ", бр. 80/94) било је утврђено да се у регистар уписују делови предузећа (члан 2. Закона), као и да се у регистар уписују подаци од значаја за правни промет, а затим и назив и место пословања делова предузећа (чл. 22. и 23. Закона). У чл. 22. и 23. Уредбе о упису у судски регистар предузећа и других правних лица која обављају привредну делатност ("Службени лист СФРЈ", бр. 74/90) било је утврђено да се уз пријаву за упис дела предузећа, које има према статуту одређена овлашћења, подноси: 1) одлука о именовању заступника; 2) оверен потпис лица овлашћеног за заступање; 3) извод из статута којим се одређују права и обавезе дела предузећа. Осим изнетог, у члану 23. Уредбе је утврђено да се уз пријаву за упис у судски регистар брисања дела предузећа прилаже "доказ о престанку овлашћења дела предузећа" Наведени закон и уредба престали су да важе ступањем на снагу Закона о регистрацији привредних субјеката, односно Закона о Агенцији за привредне регистре.
23. Вид. члан 6. став 7. Закона о регистрацији привредних субјеката.

правне личности привредног друштва, које у свом саставу има један или више огранака. Зато законодавац изричито утврђује да огранак привредног друштва нема својство правног лица, али при томе претпоставља постојање одређене самосталности огранка која се огледа у ограниченом (делимичном) правном субјективитету овог дела привредног друштва.

5. Правни аспекти самосталности огранка привредног друштва

За сагледавање правних аспеката положаја огранака привредних друштава, у нашем правном систему, одлучујућа су решења садржана у одредбама члана 3. Закона о привредним друштвима, који носи назив "Огранак". Овим одредбама утврђено је: *a)* да свако привредно друштво може образовати један или више огранака. При томе, законодавац изричито утврђује да огранак може образовати, како домаће, тако и страно привредно друштво;²⁴⁾ *б)* да је огранак организациони део привредног друштва; *в)* да огранак нема својство правног лица; *г)* да огранак има место пословања; *д)* да огранак има заступнике, о којима се подаци уносе у регистар привредних субјеката;²⁵⁾ *ђ)* да огранак обавља послове са трећим лицима у име и за рачун привредног друштва; *е)* да се огранак региструје у складу са законом којим се уређује регистрација привредних субјеката. И поједине друге одредбе Закона о привредним друштвима садрже решења од значаја за сагледавање правног положаја огранка привредног друштва. Тако је Законом утврђено да се прокура мора изричито дати за огранак, јер ако у прокури није изричито наведено да је дата за огранак, сматра се да је прокура дата за цело друштво,²⁶⁾ а да су друштво ограниченом одговорношћу и акционарско друштво, поред осталих аката и докумената, дужна да држе и чувају и "акт о образовању сваког огранака друштва".²⁷⁾ И у одредбама Одељка 12. Закона који је посвећен подели акционарског друштва говори се о "одвајању огранка (дела) друштва" у друштво с ограниченом одговорношћу и обрнуто. Наиме, у члану 424. Закона стоји да се подела акционарског друштва и "одвајање огранака акционарског друштва у два или више друштава са

24. Ово законско решење омогућава још један облик страних улагања код нас. Указујући на значај овог законског решења, М. Васиљевић скреће пажњу да треба имати у виду да огранци страних правних лица у нашој земљи немају својство правног лица, и да у пословним односима са овим органицима наша друштва имају за "дужнике и повериоце" друштва чији су они део, што је посебно важно са становишта месне надлежности судова у случају спора (правило седишта тужене стране), те препоручује да се уговарају надлежности домаћих судова или арбитража. Вид. М. Васиљевић, *Водич за читање Закона о привредним друштвима*, стр. 33.
25. Тако се, сагласно члану 6. став 4. тачка 7) Закона о регистрацији привредних субјеката, у регистар уносе и подаци, као што су "име, адреса и матични број осталих заступника и границе њихових овлашћења".
26. Вид. члан 26. став 2. Закона. Законодавац у члану 16. став 1. опредељује прокуру као "законску форму овлашћења којим привредно друштво овлашћује једно или више лица за закључивање правних послова и радњи у вези са делатношћу друштва".
27. Вид. члан 147. став 1. тачка б) и члан 342. став 1. тачка 5) Закона о привредним друштвима.

ограниченом одговорношћу" или комбиновање ове две правне форме друштва, као и "подела и одвајање дела друштва с ограниченом одговорношћу у два или више акционарских друштава" или комбиновање ове две правне форме друштва, могу вршити у складу са овим законом.²⁸⁾

Имајући у виду изнета законска решења, као основна питања које се постављају у вези са сагледавањем правног положаја огранка привредног друштва јесу питања: да ли огранак има оснивачки акт, своју делатност, седиште и пословно име, имовину, опште акте, органе, и др. То су основна обележја сваког субјекта права, која су нужна због потреба правног живота. По овим обележјима правни субјект се идентификује на тржишту и у правном промету.

(1) Огранак привредног друштва нема оснивачки акт у смислу Закона о привредним друштвима, већ има "акт о образовању огранка", који, по правилу, доносе органи друштва. Једино привредно друштво као целина, тј. као правно лице, има оснивачки акт који може бити у форми одлуке (код једночланог друштва) или уговора (код вишечланог привредног друштва).

(2) Огранак нема своју делатност, већ он обавља послове из делатности привредног друштва. Чак ни у случају да искључиво један огранак обавља једну од више делатности које је привредно друштво, у складу са законом, уписало у регистар, ни тада се, не би могло говорити о делатности огранка у смислу Закона о привредним друштвима.

(3) Огранак нема своје седиште - ако је дислоциран огранак има место пословања.²⁹⁾ Место пословања се, по правилу, уписује у регистар као податак који је од значаја за идентификацију огранка.

(4) Огранак нема пословно име, он има само назив. Пословно име има друштво као целина. У Закону о привредним друштвима не стоје одредбе о томе да ли се назив огранка уписује у регистар, али је за претпоставити да се тај податак о огранку (делу) привредног друштва уписује у регистар. Закон више не садржи решење по коме је огранак привредног друштва обавезан да у правном промету заједно са пословним именом привредног друштва користи и свој назив. Међутим, за претпоставити је да ће се актом о образовању огранака и ова питања утврдити, али није спорно да се само под својим називом огранак не може појављивати у правном промету.

(5) Врсту и обим овлашћења огранка, као и начин његовог иступања у правном промету утврђује својим актом привредно друштво, поштујући при томе горњу границу тих овлашћења коју је законодавац утврдио - а то је, да огранак не може имати својство правног лица. Наиме, Закон о привредним друштвима не садржи одредбе којим утврђује овлашћења која огранак може имати, односно које огранак има у правном промету, нити прописује начин и услове под којима огра-

28. Вид. члан 424. Закона о привредним друштвима.

29. Вид. члан 3. став 1. Закона о привредним друштвима, у коме је изричито утврђено да огранак има "место пословања".

нак иступа у правном промету. То значи, да нема тзв. једнообразних законских овлашћења огранака привредног друштва.

Ограничени правни субјективитет огранка привредног друштва изражава се дакле, пре свега, у томе што огранак може ступати у правни промет, односно што може бити овлашћен да закључује уговоре са трећим лицима. Овлашћење огранка да склапа правне послове мора бити уписано у регистар, јер се у супротном огранак не би могао појавити као субјект права у правном промету. Обавеза уписа овлашћења огранка у регистар није изричито утврђена у Закону о привредним друштвима, већ ова обавеза, као што је већ речено, произлази из одредбе члана 3. став 3. Закона о привредним друштвима у којој је изричито утврђено да се огранак региструје у складу са законом којим се уређује регистрација привредних друштава, као и одредбе члана 6. став 4. Закона о регистрацији привредних субјеката, која се односи на упис у регистар дела правног лица које има одређена овлашћења за иступање у правном промету.³⁰⁾ У Закону о привредним друштвима је изричито утврђено да огранак послове "са трећим лицима обавља у име и за рачун привредног друштва". Сагласно томе, огранак има заступника кога одређује друштво. Из целине одредба Закона проистиче да огранак не може иступати ни у своје име ни за свој рачун, нити у своје име а за туђ рачун. Уосталом, огранак и нема име, већ само назив, тако да је и са тог становишта јасно да огранак не може да послује у своје име.

(6) У Закону нема одредба о томе ко сноси одговорност за обавезе које преузме огранак. Питање које је непосредно повезано са начином иступања огранка у правном промету јесте питање да ли огранак има имовину којом може одговарати за обавезе које је преузео, или за обавезе огранка одговара привредно друштво као целина. Из одредаба Закона које се односе на имовину привредног друштва следи да је имовина привредног друштва јединствена категорија и да огранак привредног друштва нема своју имовину.³¹⁾ Отуда, иза обавеза које преузме огранак стоји привредно друштво целом својом имовином, јер то неминовно произлази из јединственог правног субјективитета привредног друштва и недељивости у правном смислу његове имовине, независно од тога што огранак може имати посебан обрачун резултата свог пословања и посебан рачун друштва, преко кога само он послује. Та врста "самосталности" огранка не значи никако имовинску самосталност огранака. Само привредно друштво има имовину, која представља материјални супстрат којим друштво обавља своју делатност и којом одговара за преузете обавезе у правном промету са трећим лицима.³²⁾

(7) Огранак није носилац ни законских обавеза по основу пореза и других дажбина, односно огранак не може бити порески обвезник или обвезник плаћања

30. Закон о привредним друштвима ову обавезу изричито не утврђује, за разлику од Закона о предузећима (члан 7.) који је тражио и да се актом о оснивању дела предузећа, односно статутом утврди начин и услови под којима део предузећа иступа у правном промету.

31. Вид. члан 13. Закона о привредним друштвима.

32. М. Васиљевић, *ош. цит.*, стр. 53.

других дажбина и доприноса. У крајњем, носилац ових законских обавеза је увек привредно друштво као целина.³³⁾

(8) Закон о привредним друштвима не говори о елементима финансијске самосталности огранка, за разлику од Закона о предузећима. Међутим, то не значи да одређена финансијска самосталност огранка не постоји и даље. Та питања су само Законом о платном промету и Законом о рачуноводству и ревизији сада уређена на другачији начин, сходно новим стандардима уведеним у области платног промета, рачуноводства и ревизије. У Закону о предузећима је изричито стајало да део предузећа може, ако је утврђено статутом, односно актом о оснивању, имати, "посебан обрачун резултата пословања" и "посебан подрачун", а Закон о платном промету је познавао институт једног рачуна и више подрачуна предузећа. Међутим, према важећим решењима Закона о платном промету једно привредно друштво може имати више рачуна, што значи да више не постоје подрачуни.³⁴⁾ Намену сваког од рачуна које отвори једно привредно друштво одређује то привредно друштво приликом њиховог отварања, а та намена може бити одређена и тако што ће само тачно одређени огранак вршити пословање преко за то одређеног рачуна. Закон о рачуноводству и ревизији³⁵⁾ не искључује могућност сачињавања посебних обрачуна резултата пословања у једном привредном друштву и на нивоу организационих делова тог друштва. Циљ постојања овог обрачуна и утврђивања пословног успеха огранка је у функцији оцене финансијског пословања тог организационог дела привредног друштва. Захваљујући томе огранак се може подврћи контроли пословног успеха, односно праћењу економског пословања, а огранак захваљујући "свом" посебном рачуну (који је у ствари један од више рачуна привредног друштва), пак може извршавати и одређене обавезе које преузима у правном промету за рачун друштва.³⁶⁾

То што огранак може сачинити "посебан" обрачун пословања (за интерне потребе друштва) и што може имати рачун друштва преко кога једино оно послује, не води никаквој самосталности огранка, јер је субјект и овог дела имовине привредно друштво као целина.³⁷⁾ Постојање посебног рачуна у пракси преко кога

33. Вид. члан 1. Закона о порезу на добит предузећа ("Службени гласник РС", бр. 25/2001, 80/2002, 43/2003). Одређени изузетак може представљати стална пословна јединица нерезидентног обвезника у смислу чл. 2. до 5. овог закона.

34. Вид. члан 3. Закона о платном промету ("Службени лист СРЈ", бр. 3/2002. и 5/2003. и "Службени гласник РС", број 42/2004).

35. Закон о рачуноводству и ревизији ("Службени лист СРЈ", број 71/2002. и "Службени гласник РС", број 55/2004).

36. Из Закона о привредним друштвима се не види да ли постоји могућност вођења посебног обрачуна резултата пословања огранка и могућност постојања посебног рачуна друштва преко кога само један огранак тог друштва послује, као ни да ли ова врста самосталности огранку (која сагласно одлуци привредног друштва постоји), даје и одређена права огранку у погледу, условно речено, "своје" остварене добити. Утврђивање евентуалних овлашћења огранка и по овом основу, законодавац препушта привредном друштву, односно актима и одлукама друштва.

37. М. Васиљевић, *Трговинско право*, Београд, 1992., стр. 51.

послује одређени огранак, представља један од рачуна привредног друштва као целине. Постојање више рачуна привредног друштва у платном промету је, пре свега, практичне природе, и у функцији је ефикасности пословања привредног друштва. Преко једног од више рачуна које има привредно друштво, а преко кога послује искључиво само један његов огранак, у суштини се врше одређена плаћања (уплате и исплате) у оквирима и за намене утврђене актом (одлуком) привредног друштва, и по правилу, до одређеног износа. Често се, каже да је систем више рачуна једног привредног друштва такав да функционише као спојени судови, чиме се омогућава већа покретљивост и обрт средстава који се у крајњем, увек каналише са "врха привредног друштва".³⁸⁾

(9) Огранак као део привредног друштва не може бити субјект ликвидације нити стечаја. Законодавац наравно није улазио у интерни однос привредног друштва и огранка који покаже негативни финансијски резултат. Ликвидност и солвентност привредног друштва увек се сагледава на нивоу привредног друштва као целине, па се мере које се предузимају у случају неликвидности увек односе на привредна друштва као целину.

(10) У одговору на питање да ли огранак може бити тужен или не, износе се различита мишљења. Према једном мишљењу, огранак може бити тужен, али само из односа који су везани за огранак, односно за испуњење обавеза по пословима који су уговорени или се реализују преко огранка. Према другом мишљењу, огранак не може бити тужен, јер он није правно лице и нема своју имовину, па отуда и за неиспуњење обавеза које преузима огранак у име и за рачун привредног друштва, тужено може бити само привредно друштво.³⁹⁾

(11) Огранак нема своје органе. Опредељење законодавца у погледу овог сегмента је јасно - органе управљања има само привредно друштво као целина. То значи да огранак нема и не може имати ни скупштину, ни управни одбор, односно директора, а ни надзорни одбор.

Огранци нису Законом о привредним друштвима предвиђени ни као основа за конституисање органа управљања привредног друштва. Не уређујући ову компоненту огранака изричито, очито је да је законодавац не сматра атрибутом, односно нужним обележјем статуса огранка. Закон о привредним друштвима не садржи решења која би упућивала на извесна овлашћења огранка, у погледу остваривања права управљања и других права по основу рада запослених у органку привредних друштва. Изузетак представља решење утврђено у одредби члана 393. став 2. Закона о предузећима (које је још на снази),⁴⁰⁾ а према коме скупштину

38. Вид. Б. Ненадић, *ош. ций.*, стр. 24. Овакав став потврђује и решење из члана 3. Закона о пратном промету, по коме правно лице, односно предузеће "може имати више рачуна", а преко једног од тих рачуна привредног друштва, друштво може одредити да искључиво послује и само један конкретно одређени огранак друштва.

39. Указујемо да ни судска пракса по овом питању није била уједначена, мада све више у пракси судова преовладава примена другог становишта.

друштвеног предузећа које има делове чине представници запослених у свим деловима предузећа.⁴¹⁾

Међутим, наведено не значи да огранак не може имати свог руководиоца који нема статус управе привредног друштва,⁴²⁾ као и да тај руководилац не може имати поједина овлашћења директора, односно другог органа друштва која му се повере актом о образовању огранка или која му сагласно закону и акту привредног друштва повери надлежни орган друштва (нпр. нека овлашћења из области радних односа запослених у огранку, дисциплинске одговорности, заступања привредног друштва у конкретної ствари, односно правном послу и др.). У том погледу заслужује пажњу и решење садржано у Закону о раду, према коме уговор о раду закључују запослени и послодавац. Уговор се сматра закљученим кад га потпише запослени и директор односно предузетник, с тим што уместо директора уговор може да потпише и лице кога директор овласти.⁴³⁾ Из изнетог следи да овлашћено лице може бити и руководилац огранка. И према Закону о штрајку, запослени могу организовати штрајк и у делу предузећа ради заштите својих професионалних и економских интереса по основу рада.⁴⁴⁾ Ваља указати и на то да законодавац не искључује могућност да се лично изјашњавање запослених може организовати по деловима привредног друштва, али се пуноважност одлуке увек сагледа са становишта привредног друштва као целине, независно од резултата гласања у појединим деловима друштва.⁴⁵⁾

Такође, огранак може имати извршне органе, односно боље рећи тела органа управе привредног друштва, али та тела само извршавају одлуке које доносе органи привредног друштва као целине.

(12) У вези са правним положајем органа поставља се и питање да ли огранак предузећа може доносити сопствене опште акте (тзв. аутономно право огранка) којим би се уређивао "унутрашњи живот" у огранку. У одговору на ово питање треба нагласити да према Закону о привредним друштвима све одлуке из области управљања и руковођења привредним друштвом, а то значи и доношења општих аката привредног друштва (статута, правилника, одлука и других општих аката) доносе органи привредног друштва. Другим речима, право које доноси и ствара привредно друштво, односно његови органи важе за све огранке, а огранак при-

40. Вид. члан 356. Закона о привредним друштвима, по коме одредбе чл. 392. до 399. и чл. 400а, 400б, 400в, и 421а Закона о предузећима остају на снази до истека рокова за приватизацију друштвеног капитала, а тај рок према Закону о приватизацији истиче 8. марта 2007. године.

41. Међутим, овај принцип наше законодавство не проширује на друге органе управљања друштвеног предузећа, па ни на савет запослених.

42. М. Васиљевић, *оп. цит.*, стр. 32.

43. Вид. члан 30. Закона о раду ("Службени гласник РС", број 24/2005).

44. У члану 2. став 1. Закона о штрајку ("Службени лист СРЈ", број 29/96), утврђено је да се штрајк може организовати "у предузећу, или другом правном лицу, односно у њиховом делу.....".

45. Изузетак представља доношење одлуке о ступању у штрајк запослених у делу предузећа, кад одлуку доноси већина запослених у делу предузећа.

вредног друштва нема своју аутономну регулативу, тј. нема ни оснивачки акт, нити може доносити опште акте привредног друштва.⁴⁶⁾ Одлуку о образовању огранка, подсетимо још једном, доноси друштво, односно његови органи.

(13) Огранак не може бити ни самостални субјект статусних промена, па ни у случају кад огранак привредног друштва, који представља технолошку и економску целину (и као такав могао би у суштини и сам да егзистира), а његово издвајање не би "угрожавало" функционисање привредног друштва као целине. Законодавац је ту изричит и јасан. На исти начин законодавац је поступио и у случају кад се ради о одвајању огранка сагласно члану 424. Закона о привредним друштвима, тј. кад се огранак акционарског друштва или друштва са ограниченом одговорношћу "одваја" у друштво с ограниченом одговорношћу и обрнуто. Дакле, одлуке о спајању, подели, па и "одвајању огранака" привредног друштва доносе искључиво органи друштва.⁴⁷⁾ Наравно, огранак није ни субјект промене правне форме привредног друштва.

(14) На крају, Закон ништа не говори ни о решавању евентуалних спорова између појединих огранака или органка и привредног друштва, што је у складу са одређењима законодавца о огранку као унутрашњем организационом делу привредног друштва, кога образује и чији статус одређује својим актима привредно друштво, слободно и самостално.

Закључна оцена

Савремено компанијско законодавство стоји на становишту да привредно друштво треба да има ону унутрашњу организацију, која обезбеђује економски оптимум и ефикасно функционисање друштва. Сагласно томе и наш законодавац, утврђујући огранак као унутрашњу организациону јединицу привредног друштва, није ближе уредио како и када треба образовати огранак или друге организационе делове привредног друштва и са којим овлашћењима у правном промету. Законодавац је препустио привредним друштвима да по сопственој диспозицији, водећи рачуна о јединственој правној личности привредног друштва као целине, уреде своју унутрашњу организацију, и у оквиру тога одлуче о образовању огранка, односно других организационих делова друштва који могу имати статус утврђен у смислу члана 3. Закона о привредним друштвима.

46. На овом становишту стоји и Уставни суд Србије. Вид. Одлуку Устаног суда Србије IY-92/2003. ("Службени гласник РС", број 15/2005) у којој је Суд изразио став да директор дела предузећа које нема својство правног лица, већ само одређена овлашћења у правном промету, нема законско овлашћење да доноси акт о унутрашњој организацији и систематизацији, као ни друге опште акте којима се уређују односи у делу предузећа.

47. Вид. чл. 377. до 425. Закона о привредним друштвима.

Bosa Nenadić, PhD
Justice of the Constitutional Court
of the Republic of Serbia, Belgrade

LEGAL POSITION OF THE COMMERCIAL COMPANY BRANCHES

Summary

Commercial Companies Law establishes that one or more than one branches, as special organizational parts of the commercial company, can be found by any commercial company regardless of its legal form. Also, branch can be found by national or foreigner commercial company. This Law regulates certain branch status issues, especially concerning “legal life of the commercial company branches”. Will one commercial company organize branches as its own organizational parts or not and what will be the degree of its independence, depends only of “the will” of the commercial company, more exactly of the solutions contained in the branch foundation act. The one thing that is not debatable is that the branch should have minimum authority and independence in the legal transaction which will justify need for its existence and will provide its regular operating. In addition, independence of the branch is always subordinate to the interest of the commercial company as legal entity.

Key words: *commercial company, organization of the commercial company, internal organizational parts of the company, independence of the branch, legal position of the branch.*